

Type of article (research article)

Investigating the Sense of Belonging to Place in Children's Educational Environments (Age Group 4 to 5 Years)

Shirin Mirshokraei: PhD Student and Teaching Assistant in Architecture, Islamic Azad University, Professor Farshchian Branch, Tehran, Iran, Postal address: Tehran, Saadat Abad, North Allameh, East 18th Street, No. 22, Unit 10, Phone number: 09120031654, Email: shirinmirshokraei1360@gmail.com

Mitra Kalantari: Assistant Professor, Department of Architecture, Islamic Azad University, Professor Hesabi Branch, Tafresh, Iran, Postal address: Tafresh, Moalem Square, Moein Abad Road, Islamic Azad University Complex, Tafresh Branch, Tafresh, Iran, P.O. Box: 39515-164, Phone number: 09325924010, Email: mitra.kalantari@iau.ac.ir

Article Info

Received: 14/01/2025
Accepted: 4/3/2025
PP:61-79

Keywords:

Sense of belonging to the place, Children's educational environment, Attachment to the place, Environmental psychology

.bstarct

Introduction: Human perception of the environment is a core concept in environmental psychology, significantly influencing individuals' behaviors and emotions. Physical conditions in environments can impact place attachment, particularly in educational spaces, which play a crucial role in shaping children's personalities and behaviors.

Methodology: This research follows a grounded theory approach in a case study format. Data collection methods include a literature review, questionnaire design, and interviews with experts in architecture and environmental psychology. Snowball sampling was employed online, and the sample size was calculated using the Cochran method.

Results and discussion: The results showed that the proper design of educational spaces using cheerful colors, creating diverse play areas, incorporating greenery, and adding audio-visual elements can strengthen children's sense of place attachment. These factors also positively impact children's creativity and engagement with the environment.

Conclusion: This study emphasizes the importance of designing educational environments that enhance children's sense of place attachment. Properly designed educational spaces not only influence children's behavior but also foster creativity and social interactions. The research suggests that designers and educators should pay closer attention to these environmental factors to create more suitable spaces for children's growth and development.

Citation: Mirshokraei,SH . Kalantari, M. (2025) Investigating the Sense of Belonging to Place in Children's Educational Environments (Age Group 4 to 5 Years) . *Journal of Architecture and Humanistic Environments*, Volume 1(1), 61-79.

DOI:

Extended Abstract

Introduction: Human perception of the environment is one of the core subjects in environmental psychology. Research has demonstrated that physical environmental conditions significantly influence the behavior of its inhabitants. Additionally, the sense of place attachment plays a vital role in fostering normative or deviant behaviors, enhancing creativity, and contributing to an individual's emotional and cognitive development. According to John Lang's theory, modifications in the built environment can directly lead to behavioral changes. This premise underscores the critical impact of various physical spaces, especially those frequented by children, on personality formation and behavioral patterns. Among these, educational spaces hold a unique and substantial role in shaping a child's personality, behavior, and emotional well-being. Educational psychology emphasizes creating effective and enjoyable learning experiences. This field highlights various environmental factors, such as noise levels, lighting quality, temperature control, crowding, furniture arrangement, and spatial design. Researchers in educational psychology have extensively studied how these variables affect children's behavior in educational settings. Learning environments are composed of multiple interrelated elements, which collectively create meaningful spaces. The quality and characteristics of these elements have a profound impact on fostering positive behaviors and preventing negative ones. Moreover, educational environments that prioritize flexibility and adaptability can better meet the diverse needs of children, fostering a stronger sense of belonging. This research seeks to answer two primary questions: Which physical design factors, such as lighting, color schemes, classroom layouts, and outdoor spaces, influence children's sense of place attachment in educational environments? What strategies can be implemented to enhance the sense of place attachment in these environments?

Methodology: The study employs a grounded theory approach within the framework of a case study. Grounded theory was selected as the methodology due to its capacity to uncover underlying factors influencing children's sense of place attachment within educational environments, specifically for children aged 4 to 5 years. The independent variables in this study include aspects of the educational environment, while the dependent variable is the sense of place attachment. To achieve the research objectives, the study initially conducts a comprehensive analysis of library resources to identify key factors contributing to children's sense of place attachment. Following this, interviews and questionnaires are developed and analyzed to identify strategies for creating suitable environments for children that foster place attachment. This research is applied in its purpose and descriptive-analytical in nature. The library review is qualitative, while the analysis of questionnaire data is quantitative. The statistical population consists of experts in environmental psychology and architectural design. Sampling follows the snowball method and is conducted online, with the sample size determined using Cochran's formula. Additionally, the study incorporates observational methods within selected educational spaces to validate findings from interviews and questionnaires, ensuring a more comprehensive understanding of the dynamics of place attachment.

Results and discussion: The analysis of existing studies and interviews with experts revealed several key factors influencing children's sense of place attachment. These factors include the design of open and closed spaces, the use of cheerful and engaging colors, the integration of natural elements such as vegetation, and the availability of diverse play areas. Additionally, incorporating auditory and visual elements, such as interactive installations, was identified as critical. Open spaces that encourage exploration, coupled with organized classroom layouts, contribute significantly to fostering children's emotional connection to their learning environment. Lighting plays a particularly influential role in creating engaging and welcoming spaces. Natural light enhances mood and productivity, while strategically placed artificial lighting creates a sense of focus and warmth. Proper lighting design, when combined with adaptive control systems, allows for changes in intensity and color temperature throughout the day, aligning with children's natural circadian rhythms and improving their overall well-being. The choice of colors in educational environments is equally important. Bright, vibrant colors can stimulate creativity and energy, while softer tones provide a calming effect. Combining these elements in balance ensures a harmonious atmosphere conducive to both learning and emotional well-being. Vegetation and natural elements were also found to be critical in enhancing the sense of place attachment. The presence of plants, trees, and natural textures not only beautifies the environment but also creates a calming and restorative atmosphere. This connection to nature helps children feel more grounded and secure within their educational settings. Incorporating elements such as small indoor gardens, green walls, and outdoor learning areas further enhances this effect, promoting environmental

awareness and sustainability. Diverse play areas, both indoors and outdoors, were identified as crucial components of educational spaces. These areas allow children to engage in physical, social, and imaginative activities, which are essential for their holistic development. Designing play spaces that include various textures, structures, and themes encourages exploration and fosters a sense of ownership and belonging. Outdoor play areas that incorporate natural landscapes, water features, and sand play zones provide additional opportunities for sensory engagement and creativity. Auditory and visual stimuli, such as interactive screens, sound installations, and themed decorations, were also highlighted as impactful design elements. These features provide multisensory engagement, which is particularly beneficial for young children. They contribute to the creation of an environment that is not only functional but also stimulating and enjoyable. Additionally, the strategic use of audio elements, such as background music or nature sounds, can enhance focus and relaxation during different activities. The study also explored the role of furniture arrangement and classroom layouts in shaping children's behaviors. Flexible and modular furniture allows for dynamic arrangements that can adapt to different activities and group sizes. This adaptability fosters collaboration and creativity while ensuring that each child feels included and valued within the space. Ergonomic furniture designed specifically for children's physical needs was also emphasized as an essential factor in promoting comfort and engagement.

Conclusion: In conclusion, the findings of this research underscore the importance of thoughtfully designed educational environments in enhancing children's sense of place attachment. Factors such as vibrant colors, natural lighting, integration of vegetation, diverse play areas, and multisensory design elements were found to significantly influence children's creativity, emotional well-being, and attachment to their learning spaces. Moreover, the inclusion of flexible designs, ergonomic furniture, and natural landscapes contributes to the holistic development of children. These insights provide valuable guidance for architects, educators, and policymakers in designing educational environments that foster a deep sense of belonging and support the holistic development of children. Future research could explore the long-term impacts of these design strategies on children's academic performance and social skills, offering further insights into the optimization of learning environments.

نوع مقاله (علمی-پژوهشی)

واکاوی حس تعلق به مکان در محیط‌های آموزشی کودکان (گروه سنی ۴ تا ۵ سال)

شیرین میرشکرایی: دانشجوی دکتری تخصصی معماری و دستیار آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد استاد فرچیان، تهران، ایران، آدرس پستی: تهران، سعادت آباد، علامه شمالی، خیابان

۱۸ شرقی، پلاک ۲۲، واحد ۱۰، شماره تلفن: ۰۹۱۲۰۰۳۱۶۵۴، پست الکترونیک: shirinmirshokraie1360@gmail.com

میترا کلانتری: استادیار گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد پروفسور حسایی، تفرش، ایران، آدرس پستی: تفرش، میدان معلم، جاده معین آباد، مجتمع دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تفرش،

تفرش، تابران، صندوق پستی: ۱۶۴-۳۹۵۱۵، شماره تلفن: ۰۹۳۲۵۹۲۴۰۱۰، پست الکترونیک: mitra.kalantari@iau.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

مقدمه: ادراک انسان از محیط یکی از مفاهیم اصلی در روانشناسی محیط است که تأثیر زیادی بر رفتارها و خلق و خوی افراد دارد. شرایط فیزیکی محیط‌ها می‌تواند بر حس تعلق به مکان تأثیر بگذارد و به طور خاص در فضاهای آموزشی، نقش مهمی در شکل‌گیری شخصیت و رفتار کودکان ایفا کند. **روش تحقیق:** این پژوهش به روش نظریه زمینه‌ای و از نوع مطالعه موردی انجام شده است. روش جمع‌آوری داده‌ها شامل تحلیل منابع کتابخانه‌ای، طراحی پرسشنامه و مصاحبه با کارشناسان و اساتید معماری و روانشناسی محیط است. نمونه‌گیری به روش گلوله برفی و به صورت آنلاین انجام شده و حجم نمونه با استفاده از روش کوکران محاسبه شده است.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که طراحی مناسب فضاهای آموزشی با استفاده از رنگ‌های شاد، ایجاد فضاهای بازی متنوع، استفاده از پوشش گیاهی، و افزودن المان‌های سمعی و بصری می‌تواند به تقویت حس تعلق به مکان در کودکان کمک کند. همچنین، این عوامل بر خلاقیت و علاقه‌مندی کودکان به محیط تأثیر مثبت دارند.

نتیجه‌گیری: مطالعه حاضر تأکید دارد بر اهمیت طراحی محیط‌های آموزشی به گونه‌ای که موجب تقویت حس تعلق به مکان در کودکان شود. استفاده از ویژگی‌های محیطی مناسب در فضاهای آموزشی نه تنها بر رفتار کودکان بلکه بر توسعه خلاقیت و تعاملات اجتماعی آنها تأثیر گذار است. این تحقیق پیشنهاد می‌کند که طراحان و معلمان به این جنبه‌ها توجه بیشتری داشته باشند تا فضاهایی مناسب‌تر برای رشد و توسعه کودکان ایجاد کنند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۴

شماره صفحات: ۶۱-۷۹

واژگان کلیدی:

حس تعلق به مکان، محیط آموزشی کودکان، دلبستگی به مکان، روانشناسی محیط

استناد: میرشکرایی، شیرین، کلانتری، میترا، (۱۴۰۳). واکاوی حس تعلق به مکان در محیط‌های آموزشی کودکان (گروه سنی ۴ تا ۵ سال).

فصلنامه معماری و محیط‌های انسان محور، دوره ۱ (۱)، ۶۱-۷۹.

DOI:

مقدمه

حس تعلق به مکان یکی از مفاهیم کلیدی در روانشناسی محیطی و مطالعات تربیتی است که به ارتباط عاطفی و شناختی فرد با یک مکان خاص اشاره دارد. تعلق مکان به عنوان پیوندی مؤثر که مردم با قرارگاههای مکانی برقرار میکنند، جایی که آنها تمایل به ماندن دارند و جایی که آنها احساس راحتی و امنیت دارند، تعریف میشود (کمالپور و همکاران، ۲۰۱۲). این حس به ویژه در دوران کودکی که فرد در حال شکل گیری هویت و توسعه مهارتهای اجتماعی است، اهمیت ویژه ای پیدا میکند. محیطهای آموزشی به عنوان یکی از مهمترین فضاهای زندگی کودکان نقش بسزایی در شکلگیری حس تعلق به مکان دارند. محیطهای آموزشی کودکان بعد از محیط خانه و خانواده، بیشترین سطح ارتباط را با کودکان به تعامل میگذارند و حس تعلق به مکان، ممیزیهای برای شوق بازگشت به مدرسه و ماندن در آن را فراهم میکند که از جمله عاملهای اساسی در پیوند دانش آموزان با محیط آموزشی است (سیاوش پور، ۱۳۹۵).

تحقیقات نشان میدهد که حس تعلق به مکان میتواند تأثیرات مثبتی بر روی تجربه آموزشی، عملکرد تحصیلی، و توسعه اجتماعی و عاطفی کودکان داشته باشد. محیطهای آموزشی که احساس امنیت، حمایت و پذیرش را برای کودکان فراهم میکنند، میتوانند به تقویت حس تعلق به مکان و بهبود کیفیت زندگی آنان کمک کنند. این پژوهش با بهره گیری از روش توصیفی-تحلیلی به بررسی عوامل مؤثر بر حس تعلق به مکان در محیطهای آموزشی کودکان میپردازد. روش توصیفی به ما امکان میدهد که ویژگیها و شرایط موجود در محیطهای آموزشی را به دقت توصیف کنیم، در حالی که روش تحلیلی به ما کمک میکند تا روابط میان این ویژگیها و حس تعلق به مکان را بررسی و تحلیل کنیم.

هدف اصلی این پژوهش واکاوی و تحلیل عوامل مختلفی نظیر طراحی فیزیکی فضا، کیفیت تعاملات اجتماعی و فرهنگی در محیط آموزشی، و نقش معلمان و کادر آموزشی در ایجاد حس تعلق به مکان است. برای دستیابی به این هدف، داده های مورد نیاز از طریق مشاهده های میدانی، مصاحبه های عمیق با معلمان و کادر آموزشی، و پرسشنامه های استاندارد جمع آوری شده است. نتایج این پژوهش نشان میدهد که طراحی فیزیکی فضاهای آموزشی، از جمله نورپردازی، رنگها، و چیدمان کلاسها، تأثیر قابل توجهی بر حس تعلق به مکان دارد. همچنین، تعاملات مثبت و حمایتگرانه میان دانش آموزان و معلمان و وجود فرهنگ مدرسه ای که بر پذیرش و احترام متقابل تأکید دارد، از دیگر عوامل مؤثر در تقویت این حس هستند. پیشنهادات این پژوهش برای بهبود طراحی و مدیریت محیطهای آموزشی شامل ایجاد فضاهای آموزشی متنوع و انعطاف پذیر، تقویت برنامه های آموزشی و فعالیتهای فوق برنامه که به تعاملات اجتماعی مثبت کمک میکنند، و آموزش معلمان برای ایجاد محیطی حمایتگر و پذیرنده است. امید است که نتایج این پژوهش بتواند به سیاستگذاران و طراحان محیطهای آموزشی در ایجاد فضاهایی که حس تعلق به مکان را در کودکان تقویت میکنند، کمک کند و به بهبود کیفیت آموزش و توسعه عاطفی و اجتماعی کودکان منجر شود.

پیشینه ی تحقیق

کودکی یکی از مهم ترین سنین در هر انسان است که ریشه بسیاری از پیشرفت ها در آینده می باشد. ویژگی های شخصیتی یک کودک تحت تاثیر سال های ابتدایی زندگی اش بنیان نهاده می شود، و بدیهی است که کودکان امروز آینده سازان و اداره کنندگان فردای کشور خواهند بود. لذا توجه و مطالعه در مورد فضاهای مناسب کودکان که باعث رشد و خلاقیت و شکوفایی آنان شود، همیشه از دغدغه های هر جامعه ای می باشد. حس تعلق به مکان یکی از همین عوامل رشد و شکوفایی کودکان می باشد. برای این منظور بخشی از پژوهشهای پیشین در ادامه آورده شده است.

سحر محمدزاده و محدثه وضعی در سال ۱۴۰۳ در مقاله یی تحت عنوان تحلیل مشارکت کودکان جهت افزایش حس تعلق در طراحی خانه کودک با رویکرد معماری پایدار به این مساله می پردازد که در این پژوهش سعی شده برای یافتن عوامل مؤثر در ارتقای کیفیت مشارکت معمار و کودک و افزایش حس تعلق در کودکان از طریق یافتن این سوال که چه عواملی در مشارکت با کودکان باعث افزایش حس تعلق آنها در خانه کودک میشود. هدف این پژوهش کیفی، استخراج و معرفی ویژگیهای اثربخش در افزایش حس تعلق کودک در فرآیند طراحی معماری برای کودکان است. جمع آوری دادهها به روش کتابخانه ای، تحلیل محتوا به روش فراترکیب، دسته بندی دادهها در MAXQDA بررسی روایی استنتاجها با ابزار گلین، سنجش فراوانی ویژگیهای استنتاج شده در Excel انجام شد. پایایی نتایج با نظرسنجی از معماران و اعتبارسنجی پاسخها با آزمون های تی تک نمونه ای و فریدمن، در SPSS انجام شد. با تحلیل این دادهها در این پژوهش به فراهم شدن زمینه مشارکت معمار و کودک حضور فعال و مداوم کودکان در طول فرایند طراحی در کنار معمار؛ ایجاد افزایش حس تعلق و تقویت ویژگیهای خاص در طراحی معماری برای کودکان دست یافته ایم.

فرهاد کاروان و مهتاب افشاری در سال ۱۴۰۳ در مقاله یی تحت عنوان تبیین نقش عوامل کالبدی منجر به حس تعلق به مکان در کودکان پیش دبستانی به این نکته می پردازد که حوه ی تعامل کودک با مکان، نشان دهنده ی تأثیرپذیری تصویر ذهنی وی از ویژگیهای کالبدی و غیرکالبدی محیط روزمره وی است. با شناخت خصوصیات کودکان از یک سو و عوامل کالبدی محیط پیرامونشان از سوی دیگر که تعیین کننده ی نحوه

تعامل آنها با محیط است، میتوان به تصویری قابل قبول از تأثیرات مکان‌های پیش دبستانی بر ایجاد حس تعلق به مکان این کودکان دست یافت. بر اساس یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که مؤلفه‌های عینی (محیط کالبدی) در فضاهای آموزشی از جمله مراکز پیش دبستانی، با محقق ساختن قابلیت‌های مکان، متناسب با نیازها و خواسته‌های کودک و به واسطه کاربرد روزمره توسط کودک باعث ایجاد حس تعلق به مکان و ارتقای تعامل میان کودک با مکان میشود.

زهرا اجلی و زهره ترابی و هومن ثبوتی در سال ۱۴۰۲ در مقاله‌ی تحت عنوان تبیین الگوهای ادراک حسی مؤثر بر حس تعلق به مکان در طراحی مدارس استثنایی که به روش کمی و کیفی می‌باشد، داده‌های کیفی با استفاده از مشاهدات مستقیم، مطالعه اسنادی و مصاحبه با متخصصین، گردآوری شد، سپس داده‌های کمی در بستری پیمایشی به روش تهیه پرسشنامه طبق طیف لیکرت تنظیم و با روش مدل‌یابی معادلات ساختاری (SEM) روابط بین متغیرها و میزان تأثیر آنها در مدارس مورد مطالعه توسط نرم‌افزار Spss و Amos تحلیل شد. نمونه‌گیری نیز با روش خوشه‌ای دو مرحله‌ای انجام و سپس از یک نمونه‌ی تصادفی استفاده شد. یافته‌های این تحقیق نشان داد که بین عوامل ادراک حسی، حواس بینایی نسبت به سایر حواس از اهمیت بیشتری برای این دانش‌آموزان برخوردار می‌باشند. همچنین در بین عوامل حس مکان وجود تعاملات اجتماعی در ایجاد حس تعلق به مکان و رضایتمندی مؤثر می‌باشند. در نتیجه الگوهایی در قالب استانداردهای طراحی در جهت بازآفرینی شاخص‌های ادراک حسی و تقویت روابط و تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان که به عنوان عاملی مهم برای حس تعلق آنان به مدرسه تلقی می‌شود ارائه گردید تا راهنمای طراحان باشد.

الهام عطایی و سیامک پناهی و شهره علیپور در سال ۱۴۰۱ در مقاله‌ی تحت عنوان تبیین نقش فضاهای شهری در ارتقای تعامل کودک با محیط با تأکید بر خلاقیت و حس دلبستگی به این نکته می‌پردازد که هم‌ترین سنج‌های تأثیرگذار بر افزایش خلاقیت کودکان، ایجاد فرصت برای تعاملات مثبت اجتماعی کودکان در محیط، ایجاد فضایی برای نمایش شایستگی‌های فردی در تعامل با محیط، ایجاد حس دلبستگی به محیط، آموزش مراقبت از محیط، ایجاد مسیرهای انعطاف پذیر برای خیال‌پردازی و خلاقیت، ایمنی و آسایش در فضای بازی به‌عنوان ابزارهایی برای آموزش و آفرینشگری در کودکان هستند که باید در طراحی فضاهای شهری کودکان مورد توجه مدیران شهری و طراحان و معماران قرار گیرند. زهرا اجلی و همکاران در ۱۴۰۰ در مقاله‌ی تحت عنوان واکاوی تأثیر حس تعلق به مکان در مدارس استثنایی به این نتیجه می‌پردازد که در مقاله واکاوی تأثیر حس تعلق به مکان در مدارس استثنایی، نتیجه اصلی این است که حس تعلق به مکان یکی از عوامل اصلی تربیتی مؤثر در مدارس استثنایی است. طراحی مدرسه با توجه به شاخص‌های ادراک حسی و حس تعلق به مکان، باعث افزایش ایجاد انگیزه، شوق بازگشت به مدرسه و ماندن در آن برای دانش‌آموزان می‌شود.

ادبیات و مبانی نظری

۱. حس مکان

اصطلاح حس مکان از ترکیب دو واژه حس و مکان تشکیل شده است. واژه حس در فرهنگ لغت آکسفورد سه معنای اصلی دارد: نخست یکی از حواس پنجگانه، دوم احساس، عاطفه و محبت که در روانشناسی به درک تصویر ذهنی گفته میشود. یعنی قضاوتی که بعد از ادراک معنای شیء نسبت به خود شیء در فرد به وجود می‌آید که میتواند خوب، جذاب یا بد باشد، سوم توانایی در قضاوت درباره یک موضوع انتزاعی، مثل معنای حس در اصطلاح حس جهت یابی که به مفهوم توانایی یک فرد در پیدا کردن مسیر یا توانایی مسیر در نشان دادن خود به انسان است. درنهایت حس به معنای شناخت تام یا کلی یک شیء توسط انسان است. اما واژه حس در اصطلاح حس مکان بیشتر به مفهوم عاطفه، محبت، قضاوت و تجربه کلی مکان یا توانایی آن در ایجاد حس خاص یا تعلق در افراد است. این حس کلی که پس از ادراک و قضاوت نسبت به محیط خاص در فرد به وجود می‌آید حس مکان نامیده میشود که به عنوان عاملی مهم در هماهنگی فرد و محیط باعث بهره برداری بهتر از محیط، رضایت استفاده کنندگان و در نهایت احساس تعلق آنها به محیط و تداوم حضور در آن میشود (ضرابیان و همکاران: ۱۳۸۷).

حس مکان، به معنای ادراک ذهنی مردم از محیط و احساسات کم و بیش آگاهانه آنها از محیط خود است که شخص را در ارتباطی درونی با محیط قرار میدهد به طوری که فهم و احساسات فرد با زمینه معنایی محیط پیوند خورده و یکپارچه میشود. این حس عاملی است که موجب تبدیل یک فضا به مکانی با خصوصیات حسی و رفتاری ویژه برای افراد خاص میشود. حس مکان علاوه بر اینکه باعث احساس راحتی از یک محیط میشود، از مفاهیم فرهنگی مورد نظر مردم، روابط اجتماعی و فرهنگی جامعه در یک مکان مشخص حمایت کرده و باعث یادآوری تجارب گذشته و دستیابی به هویت برای افراد میشود. (فلاح، ۱۳۸۵، ۵۷)

۲. ویژگی‌های فیزیکی و کالبدی مکان در ایجاد احساس مکان

احساس مکان یک پدیده چندوجهی است که از تعامل عوامل فردی، اجتماعی و فرهنگی شکل می‌گیرد. شناخت این عوامل می‌تواند به درک بهتر احساس مکان و چگونگی تقویت آن کمک کند، ویژگی‌های فیزیکی و کالبدی مکان در ایجاد احساس مکان به شرح زیر هستند:

- ۱) موقعیت^۱: مطالعات نشان داده‌اند که صرف قرارگیری در یک مکان (موقعیت جغرافیایی) کافی نیست و به تنهایی نمی‌تواند احساس مکان را ایجاد کند.
- ۲) منظر^۲: منظر و ویژگی‌های فیزیکی محیط در تجربه و احساس مکان افراد نقش دارند. تجربه حسی افراد از محیط (بو، صدا، لمس) به شکل‌گیری احساس مکان کمک می‌کند.
- ۳) درگیری فردی^۳: مطالعات نشان داده‌اند که درگیری و تجربه شخصی افراد با مکان در شکل‌گیری احساس مکان آنها مؤثر است. درگیری عاطفی و اجتماعی با مکان، احساس تعلق را افزایش می‌دهد. به طور کلی، گرچه ویژگی‌های کالبدی و فیزیکی مکان (موقعیت، منظر) در شکل‌گیری احساس مکان نقش دارند، اما تجربه شخصی و درگیری افراد با مکان نیز عامل مهمی در این زمینه است. تعامل این عوامل فیزیکی و تجربی است که منجر به ایجاد احساس مکان می‌شود. (شمسی، ۱۹۹۱: ۳۵۸)

۳. دل‌بستگی به مکان

این واژه مبین احساسات فرد نسبت به یک موقعیت اجتماعی است که به طور حسی فرد را به مکان گره می‌زند. در واقع یک تجربه مثبت از مکان و نتیجه اعتقادات و احساسات مثبتی است که فرد در فرآیند تعامل با مکان و معنا بخشیدن به آن خلق می‌کند. دل‌بستگی به مکان یک بعد از کلیت حس مکان و وابستگی عاطفی مثبت است که بین فرد و مکان توسعه می‌یابد. دل‌بستگی به مکان برخاسته از ارتباطات حسی فرد با مکان بر پایه خود و فعل و انفعالات درونی او در هنگام مواجهه با مکان می‌باشد و میزان تعلق اجتماعی فرد نیز بستگی دارد. هویت به معنای احساس تعلق با محیط نیز در نظر گرفته شده و معیارهایی چون احساس امنیت، خاطره‌انگیزی، حس تعلق و وابستگی به منظور ارزیابی هویت تدوین شده و به کار رفته‌اند. مفهوم هویت در اصطلاحات حس مکان و شخصیت بیان شده است. (میرمقتدایی، ۱۳۸۳: ۳۰)

جدول ۱- تعریف دل‌بستگی مکانی از دیدگاه نظریه پردازان مختلف

تعریف دل‌بستگی مکانی	سال	نظریه پرداز
پیوند احساسی مثبت یا پیوستگی میان افراد و محیط مسکونی ایشان	۱۹۸۳	شوماخر و تیلور
فعل و انفعال احساسات، دانش، اعتقادات و رفتارها در ارجاع به یک مکان	۱۹۸۳	پروشانسکی، فابین و کامینوف
ارتباط عاطفی پیچیده فرد با مکان به گونه‌ای که مکان برای او معنا یافته و محور فردیت است و تجارب جمعی و هویت فرد در ترکیب با معانی و نمادها به مکان شخصیت می‌دهد. وی در این حالت بر منحصر به فرد بودن مکان و تفاوت آن با دیگر مکان‌ها تأکید کرده است.	۱۹۹۱	شامای
ارتباطی نمادین که توسط مردم از طریق الحاق معانی مشترک فرهنگی، احساسی و عاطفی به یک مکان خاص و یا قطعه‌ای از زمین ایجاد می‌شود و مبنایی برای ادراک و ارتباط افراد و گروه‌ها محیط را فراهم می‌کند	۱۹۹۲	لو و آلمن
درگیری احساسی با مکان‌ها	۱۹۹۲	هیومن
پیوندهای مثبت پویا و در عین حال دیرپا- که گاه ناخودآگاه شکل می‌گیرد- که در طول زمان میان افراد یا گروه‌ها با محیط‌های اجتماعی-کالبدی شکل می‌گیرد	۱۹۹۲	برون و پرکینز
ارتباط احساسی فرد با محیطی که بدان از طریق تعامل با آن معنا بخشیده شده باشد	۱۹۹۸	میلیگان
رابطه احساسی مثبت میان فرد و یک مکان خاص که مهمترین ویژگی این رابطه تمایل به حفظ نزدیکی به آن مکان است	۲۰۰۱	هیلداگو و هرماندز
یک بعد از کلیت حس مکان و وابستگی عاطفی مثبت که بین فرد و مکان شکل می‌گیرد.	۲۰۰۳	استدمن
پیوستگی که میان مردم و محیط‌های معنا دار ایجاد می‌شود.	۲۰۰۳	جولیانی

¹ Location

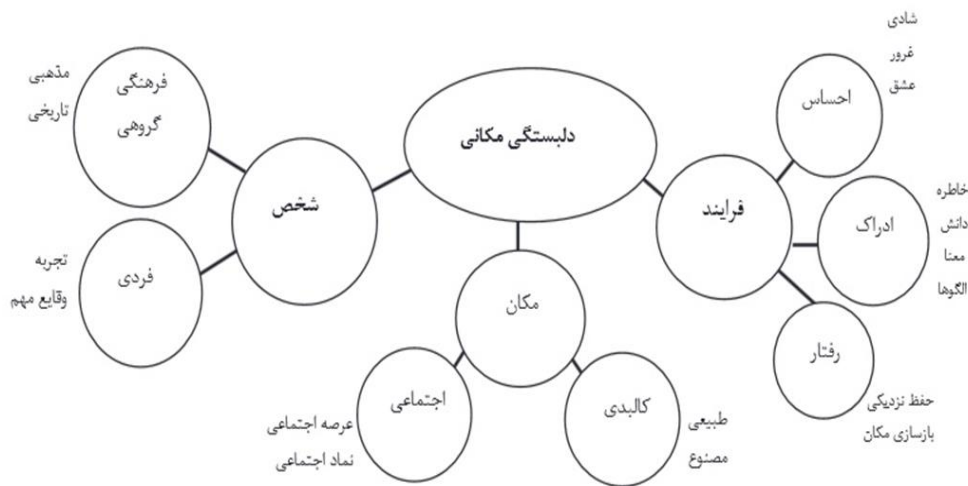
² Landscape

³ Personal Involvement

۳-۱- ابعاد دل‌بستگی مکانی

با توجه به تعاریف مختلف، ابعاد دل‌بستگی به مکان در چهار دسته کلی معرفی می‌شود:

- **بعد فردی:** در سطح فردی، این مقوله شامل خصوصیات فردی، ارتباطات شخصی فرد با مکان می‌شود. میزان دل‌بستگی به مکان از فردی به فرد دیگر متفاوت است. که شامل خصوصیات فردی و ارتباطات شخصی فرد با مکان می‌باشد.
- **بعد جمعی/فرهنگی:** فرهنگ از جمله عواملی است که به دلیل نقش خود در شکل‌گیری ترجیحات مکانی برنوع تعاملات گروهها با مکان نیز تأثیرگذار است. که شامل معانی نمادین مشترک از مکان در بین اعضا (تاریخی) و باورهای مذهبی می‌باشد.
- **بعد فیزیکی یاریشده داشتن:** استدمن (۲۰۰۳) به نقش مستقیم کالبد فیزیکی در رضایتمندی و نقش غیرمستقیم آن در دل‌بستگی به مکان اشاره نمود. که با عواملی همچون نوع سازماندهی فضایی-کالبدی، منحصر به فرد بودن کالبد، تسهیلات و نحوه برآورده شدن نیازهای کالبدی، نحوه دسترسی به مکان، وضعیت مکان در محیط شهری مشخص می‌شود.
- **بعد روانشناختی:** سه جنبه روانشناختی دل‌بستگی مکانی، عبارت است از احساسات، شناخت و رفتار در مکانهای طبیعی، دل‌بستگی افراد به مکان می‌تواند حاصل تمایل آنها به تأمین نیازهای خاص باشد؛ و از طریق درگیر شدن افراد با مکان و با دیگران در آن مکان، پیوندهای روانشناختی بین خودشان و محیط ارتقاء می‌یابد. (رحیم لو، ۲۰۱۵)

نمودار ۱- چارچوب سه جزئی حس مکان (گیلفورد، ۲۰۱۰)

۳-۲- عوامل مهم شکل‌گیری دل‌بستگی به مکان

محیط کالبدی: محیط کالبدی یکی از عناصر اصلی مکان است. ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی مکان هر دو به یک میزان در ایجاد دل‌بستگی به مکان نقش دارند. مطالعات استدمن که پیرامون نقش کالبدی مکان بر دل‌بستگی مکان صورت گرفته است اشاره به نقش مستقیم آن در رضایتمندی و نقش غیرمستقیم بر دل‌بستگی به مکان دارد و متاثر از معانی نمادین مکان نیز می‌باشد. زمینه و بستر، وجود خدمات و تسهیلات، موقعیت قرارگیری مکان در زمینه شهری و نحوه ارتباط با پیرامون، مصالح و ملمان، خدمات کافی و .. در ارتقا حس دل‌بستگی به مکان نقش دارد.

- **عوامل اجتماعی:** هویت مکان وابسته به بوم، خاطرات مشترک و زمان است. کیفیات کالبدی تنها یک بعد از تجربه مکان هستند و اهمیت ارتباطات اجتماعی که در مکانها اتفاق می‌افتد بنابراین دل‌بستگی به مکان به ویژگیهای گروهی و فردی کاربران مکان، میزان تماس و صمیمیت افراد در مکان و میزان مشارکت در فعالیتهای گروهی و مراسم اجتماعی می‌باشد.
- **عوامل فرهنگی:** دل‌بستگی به مکان در افراد وابسته به فعالیتهایی است که افراد در قالب مقتضیات فرهنگی خود انجام می‌دهد
- **عوامل فردی:** تبیین ویژگی‌های فردی و نقش آن در نحوه تعامل با مکان به عوامل مختلفی چون سن، شغل، درآمد، وضعیت تاهل، تحصیلات، طبقه اجتماعی و شغل اشاره گردیده است. (رحیم لو، ۲۰۱۵)
- **خاطرات و تجارب:** دل‌بستگی به مکان عموماً پس از آنکه افراد تجربه دراز مدت یا قوی با یک مکان دارند اتفاق می‌افتد

- **عوامل فعالیتی و تعاملی:** یکی از موثرترین ویژگی های مکان که سبب ارتقای دلبستگی به مکان می شود فعالیتها و تعاملات بین انسان- مکان و انسان - انسان در مکان است و رابطه دو سویه بین فعالیتها و دلبستگی به مکان وجود دارد
- **عامل زمان:** عامل زمان و مدت سکونت و آشنایی با مکان در افزایش دلبستگی به مکان نقش دارد
- **مشارکت در طراحی مکان:** حضور افراد در فرایند خلق مکان سبب می گردد تا آنها احساس بیشتر و بهتری نسبت به آن مکان داشته باشند. این امر دلبستگی به مکان، توسعه ارتباطات، حفظ ریشه های تاریخی، احساس آرامش و امنیت در مکان را در پی دارد (نوذری: ۱۳۹۳)

نمودار ۲- عوامل موثر در ایجاد حس مکان (منبع: نگارنده)

۴- حس تعلق به مکان

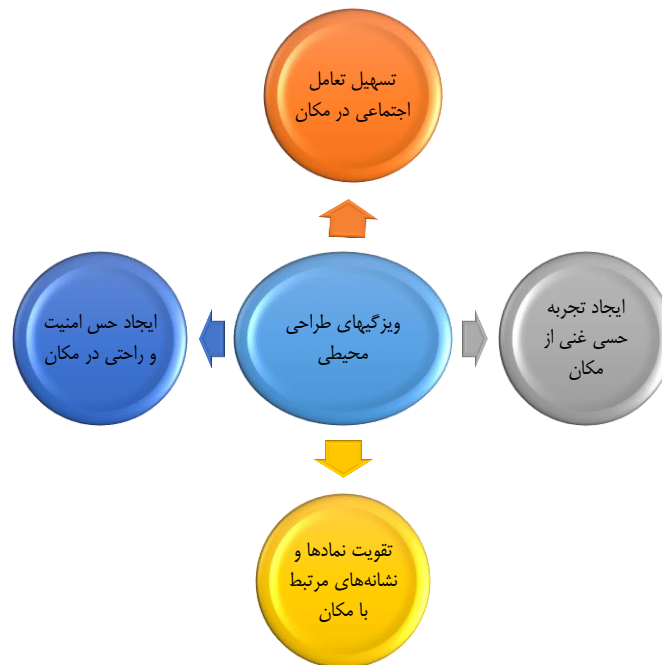
معماری به عنوان یک شاخه چند جانبه از تعاریف و علوم مختلف میتواند در مباحث گوناگون موردتجزیه و تحلیل قرار گیرد. یکی از مباحث مهم مورد تحلیل حس تعلق به مکان است. امروزه با توجه به اهمیت این موضوع و نیز کم رنگ شدن پارامترهای تشکیل دهنده آن از جمله هویت و دلبستگی به مکان توجه به تعاریف و بررسی آن ها خالی از لطف نیست. بررسی این تعاریف به صورت جز به کل صورت گرفته است. یکی از این پارامترها که امروزه به شدت مورد بحث و بررسی قرار میگیرد هویت در معماری است. نگاه اول نگاه عام است که معماری را به معنای ساختن، تجدید فضا، ایجاد سرپناه و تعاریفی از این دست در نظر میگیرد که جایی برای بحث هویت در معماری باقی نمیگذارد. برای بازکردن بحث هویت در معماری، باید از دیدگاه دیگری به مسئله نگاه کرد و بحث چپستی و کیستی معماری را از آن نقطه نظر مطرح کرد. در نگاه دوم، اگر به معماری به عنوان یک اثر هنری نگاه کنیم و انسان را خالق اثر هنری در نظر بگیریم، از آن جهت که انسان مدعی است که میتواند حقیقت هستی را کشف کند و آن را در اثر هنری متجلی سازد و به بیان آورد واثر هنری حاصل فهم انسان و تجلی حقیقت کشف شده از سوی اوست، میتوان به بحث هویت در معماری پرداخت (میرغلامی، ۱۳۹۵: ۲۵).

دلبستگی به مکان و حس تعلق به مکان دو عاملی هستند که براون و ورنر نیز نقش آنها را در ایجاد آرامش در معماری بررسی نموده اند. آنها معتقدند که دلبستگی عمیق به یک مکان می تواند باعث تقویت احساس رضایت، دلبستگی به محیط و پیوستگی میان خویشتن خود در گذشته، حال و آینده شود. آنها همچنین معتقدند که می توان از طریق شخصی سازی محیط منجر به ایجاد هویت شد و عمل شخصی سازی را عاملی برای ایجاد احترام به خود و گرامی داشتن شخصیت فرد عنوان کردند.

حس تعلق به مکان را می توان رابطه ای عاطفی و پر معنا بین شخص و مکان توصیف کرد، پیوندی احساسی که مردم آن مکان را به عنوان قرارگاهی برای بازگشت بدان ارزشمند بدانند. در حقیقت احساس تعلق به مکان شاخصی است که از طریق آن می توان میزان متمایز بودن آن مکان را برای مردم، نسبت به دیگر مکان ها سنجید. مسلم است که این تمایزات حاصل جمعی از عوامل مادی و معنوی شامل محیط کالبدی و معماری، محیط اجتماعی و نوع فعالیت ها، سطح فرهنگ و تاریخ، ابعاد شخصی و روانشناسانه (ادراک، شناخت، احساس) میباشد. (رحیم لو، ۲۰۱۵)

۴-۱- ویژگی‌های طراحی محیطی که می‌تواند به افزایش تعلق خاطر افراد به یک مکان کمک کند

- **تقویت نمادها و نشانه‌های مرتبط با مکان:** استفاده از نمادها، نشانه‌ها و اشارات بصری مرتبط با هویت و ویژگی‌های یک مکان می‌تواند به افزایش شناخت و ارتباط افراد با آن مکان کمک کند. این عناصر بصری می‌توانند احساس تعلق به مکان را تقویت کنند.
- **ایجاد تجربه حسی غنی از مکان:** طراحی محیطی که امکان تجربه چندحسی (بینایی، شنوایی، بویایی و المسه) را برای افراد فراهم کند، می‌تواند منجر به تجربه غنی‌تر و عمیق‌تر آنها از مکان شود. این تجربه حسی می‌تواند به ایجاد احساس تعلق به مکان کمک کند.
- **تسهیل تعامل اجتماعی در مکان:** طراحی فضاهای عمومی، مسیرهای پیاده و فضاهای مشترک که زمینه مناسبی برای تعامل اجتماعی افراد فراهم کند، می‌تواند به افزایش احساس تعلق به مکان منجر شود. تعامل اجتماعی در مکان موجب ایجاد پیوندهای اجتماعی و تقویت هویت جمعی می‌شود.
- **ایجاد حس امنیت و راحتی در مکان:** طراحی فضاهای مناسب از نظر دسترسی، نور، نظافت و نگهداری می‌تواند به ایجاد احساس امنیت و راحتی در افراد کمک کند. این احساسات مثبت نیز می‌توانند به افزایش تعلق خاطر آنها به مکان منجر شوند. در مجموع، ویژگی‌های طراحی که به تقویت نمادها، تجربه حسی، تعامل اجتماعی و احساس امنیت در مکان کمک کنند، می‌توانند در افزایش احساس تعلق افراد به آن مکان مؤثر باشند. (شمسی، ۱۹۹۱: ۳۵۸)

نمودار ۳- ویژگی‌های طراحی مهم با توجه به حس تعلق به مکان (منبع: نگارنده)

۵- مفهوم حس مکان در کودکان

حس مکان در کودکان به عنوان یک مفهوم روان‌شناختی، به بررسی احساسات و عواطف مثبت و منفی ناخودآگاه در مورد محیط اطرافشان می‌پردازد. این حس در دوران کودکی شکل می‌گیرد و به دل بستگی به مکان و محیط اطراف مرتبط است (اعتمادی و همکاران، ۱۳۹۲). کودکان در سنین پایین، دچار احساسات و عواطف مثبت و منفی ناخودآگاه در مورد محیط اطرافشان می‌شوند که در نهایت منجر به شکل‌گیری تصاویر قوی مثبت یا منفی در ذهن آنها می‌شود (چولا^۱، ۱۳۹۲). در تعریف حس مکان در دوران کودکی، چولا (۱۳۹۲) بیان می‌کند که کودکان از بودن در آن محل احساس شادمانی و با ترک آن احساس پشیمانی یا ناراحتی کنند. آنها آن مکان را نه تنها برای ارضاء نیازهای فیزیکی، بلکه به جهت کیفیت‌های ذاتی آن ترجیح می‌دهند.

^۱ Chaula

۵-۱- اهمیت حس مکان در کودکان

- حس مکان در کودکان به عنوان یک مفهوم روان‌شناختی، اهمیت زیادی دارد. این حس به چند دلیل برای کودکان مهم است:
- **تأمین امنیت:** دل بستگی مکان، کشش درونی برای تأمین امنیت و کمک به کودک برای مقابله با استرس و اضطراب است (مستقنی و همکاران^۱، ۱۳۹۲).
  - **تجربه محیطی:** تجربه کاوش در بخش‌های مختلف محله شان، به طور مستقل و یا در کنار افراد بزرگسال و گروه همسالان نشان، امکان ایجاد حس مکان را برای کودک فراهم می‌آورد (چولا، ۱۳۹۲).
  - **توسعه مهارت‌های محیطی:** دل بستگی مکان، کودک را در یک پایگاه امن نگه می‌دارد و برای او امکان کشف محیط‌های گسترده‌تر و مشاهده جاهای دیگر را فراهم می‌کند تا از این طریق به یافتن دوستان جدید جهت به اشتراک گذاری علایق و فعالیتها و به منظور توسعه مهارت‌های محیطی خویش پردازد (سیاوش پور، ۱۳۹۵).
  - **شکل‌گیری تصاویر قوی:** از سنین پایین، کودکان دچار احساسات و عواطف مثبت و منفی ناخودآگاه در مورد محیط اطرافشان می‌شوند که در نهایت منجر به شکل‌گیری تصاویر قوی مثبت یا منفی در ذهن آن‌ها می‌شود (چولا، ۱۳۹۲).

۵-۲- عوامل تأثیرگذار بر حس مکان در کودکان

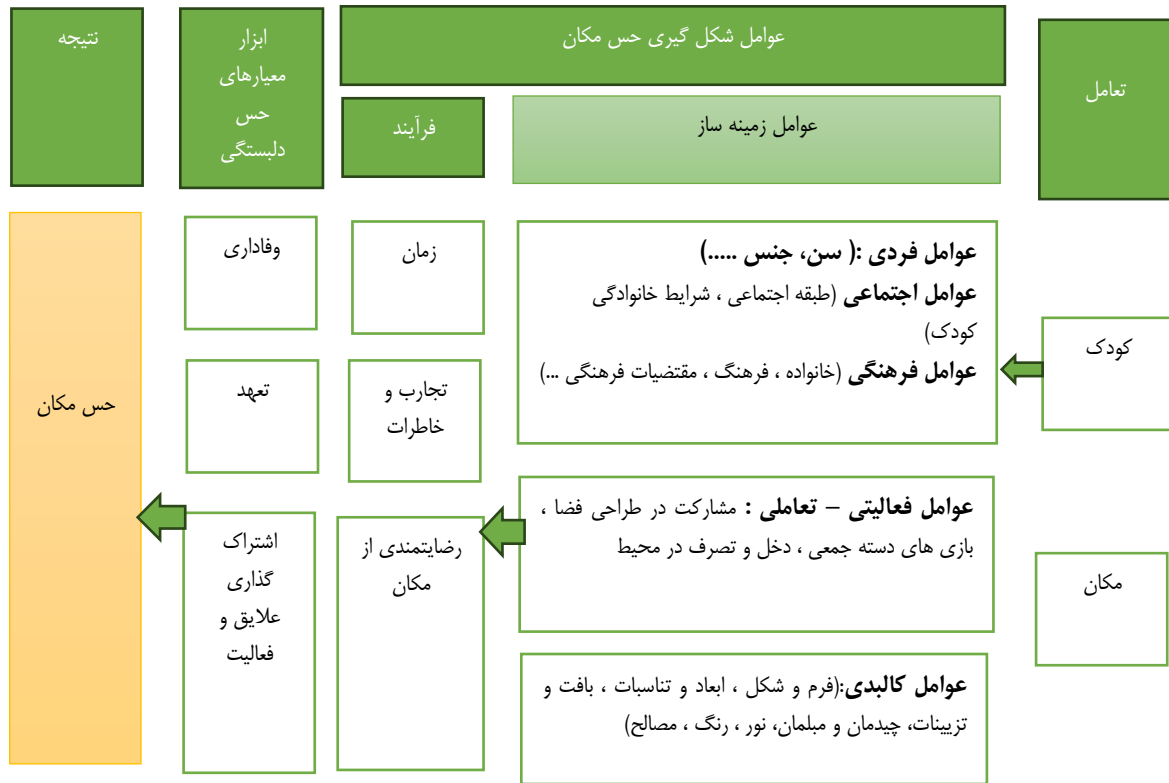
با توجه به مطالعات انجام شده متغیرهای اجتماعی که بر حس تعلق به مکان در کودکان تأثیر می‌گذارند، به شرح زیر هستند:

جدول ۲- چگونگی شکل‌گیری حس مکان در کودکان (منبع: مستقنی و اعتمادی، ۱۳۹۲)

متغیرهای اجتماعی	توضیحات
سن (Age)	تا سن چهار یا پنج سالگی، خانه منبع اصلی دل بستگی مکان در کودک است. با این حال، زمانی که آن‌ها مدرسه ابتدایی را ترک کنند، درک خویش از محل اطرافشان را توسعه داده و مکان خود را از جهانی در بعد وسیع‌تر تشخیص می‌دهند.
ماهیت محیط محلی (Environmental Characteristics)	فضاهای باز مطلوب از نظر کودکان، به عوامل متعدد دیگری علاوه بر سن، از جمله طبقه اجتماعی کودک و ماهیت محیط محلی وی نیز بستگی دارد. مکان‌های مطلوب برای اکثر کودکان شامل خانه‌ها، باغ‌ها، خیابان‌های در نزدیکی محله، پارک‌ها، زمین‌های بازی و میداين ورزشی است.
دل بستگی اجتماعی (Social Attachment)	در میانه‌های دوران کودکی دل بستگی اجتماعی عمیق به خانواده کمتر می‌شود، در این زمان، تجربه کودک از محیط فیزیکی و در نتیجه آن دل بستگی به مکان نمودار می‌شود.
پشتیبانی و امنیت (Support and Security)	دل بستگی مکان، کشش درونی برای تأمین امنیت و کمک به کودک برای مقابله با استرس و اضطراب است. هنگامی که کودک با مکانی در ارتباط می‌باشد که پایگاه امن او و فراهم کننده کیفیت‌های امنیتی است، جدایی از آن محیط برایش در واقع مکانی است که کودک به آن متصل شده و یک پایگاه امن برای او به شمار می‌رود.
تجربه محیطی (Environmental Experience)	تجربه کاوش در بخش‌های مختلف محله شان، به طور مستقل و یا در کنار افراد بزرگسال و گروه همسالان نشان، امکان ایجاد حس مکان را برای کودک فراهم می‌آورد.

¹ Mostaqni & Etamadi

این جدول عوامل تأثیرگذار بر حس مکان در کودکان را نشان می‌دهد. این عوامل شامل سن، ماهیت محیط محلی، دلبستگی اجتماعی، پشتیبانی و امنیت، و تجربه محیطی هستند. هر یک از این عوامل در شکل‌گیری حس مکان در کودکان نقش دارد. پس از بررسی‌های انجام شده، متغیرهای اجتماعی در نمودار ۴ نقش بسزایی در شکل‌گیری حس تعلق به مکان در کودکان بازی می‌کنند.

نمودار ۴- چهارچوب مبانی نظری پژوهش (منبع نگارنده)

۶- طراحی فضاهای مناسب برای کودکان

با توجه به بررسی‌های انجام شده به طور کلی، مکان‌هایی برای کودکان مناسب است که دارای ویژگی‌های زیر باشد:

- **پتانسیل‌های بالقوه:** محیط‌هایی که برای کودکان طراحی می‌شود، باید پتانسیل‌های بالقوه‌ای جهت تعامل کودکان در سنین مختلف را ارائه دهد.
- **مکان‌های مخفی:** متعددی نیز بر اهمیت خاص مکان‌های مخفی بدون نظارت تأکید می‌کنند. زیرا چنین فضاهایی امکان بازی‌های تخیلی را تسهیل می‌کنند.
- **مکان‌های باز:** فضاهای باز مطلوب از نظر کودکان، به عوامل متعدد دیگری علاوه بر سن، از جمله طبقه اجتماعی کودک و ماهیت محیط محلی وی نیز بستگی دارد.

حس مکان در کودکان به عنوان یک مفهوم روان‌شناختی، به بررسی احساسات و عواطف مثبت و منفی ناخودآگاه در مورد محیط اطرافشان می‌پردازد. این حس در دوران کودکی شکل می‌گیرد و به دلبستگی به مکان و محیط اطراف مرتبط است. طراحی فضاهای مناسب برای کودکان باید پتانسیل‌های بالقوه‌ای جهت تعامل کودکان در سنین مختلف را ارائه دهد و مکان‌های مخفی بدون نظارت را تسهیل کند.

بر اساس مطالب بیان شده، محیط‌هایی که برای کودکان طراحی می‌شود، باید پتانسیل‌های بالقوه‌ای جهت تعامل کودکان در سنین مختلف را ارائه دهد. بدین ترتیب کودک با چنین مکان‌هایی ارتباط عمیق عاطفی داشته و خود را جزئی از آن پنداشته و احساس تعلق می‌کند (شمسی، ۱۹۹۱:

مواد و روش تحقیق

این پژوهش، یک نظریه زمینه ای در قالب یک مورد پژوهی است. علت انتخاب تحقیق نظریه زمینه ای، بررسی عوامل موثر در حس تعلق به مکان در محیط های آموزشی کودکان (گروه سنی ۴ تا ۵ سال) می باشد متغیرهای مستقل محیط آموزشی و متغیر وابسته حس تعلق به مکان می باشد. برای رسیدن به این هدف ابتدا به تحلیل منابع کتابخانه ای و بررسی عوامل موثر در ایجاد حس تعلق به مکان در کودکان تحلیل خواهد شد سپس مصاحبه و پرسشنامه طراحی و تحلیل خواهد شد و در نهایت عوامل موثر در فضای مناسب کودکان با رویکرد حس تعلق به مکان به دست خواهد آمد. این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی، از لحاظ ماهیت توصیفی-تحلیلی، می باشد که در بخش کتابخانه ای کیفی و در تحلیل پرسشنامه کمی خواهد بود. جامعه آماری این پژوهش کارشناسان و اساتید معماری و روانشناسان محیط خواهد بود. جامعه آماری در این تحقیق حدود ۲۰۰ نفر از اساتید و کارشناسان معماری خواهند بود. روش نمونه گیری مورد استفاده، نمونه گیری به روش گلوله برفی و به صورت آنلاین و حجم نمونه از روش کوکران استفاده شده است و برای مصاحبه از ۳۸ نفر از خبرنگاران (اساتید معماری، کارشناسان و روانشناسان کودک) خواسته شد تا اظهارات مختلفی را در مورد ارکان اصلی حس تعلق به مکان در فضاهای آموزشی کودکان در نظر بگیرند. به منظور تجزیه و تحلیل کمی داده ها، از نرم افزار (SPSS) برای ارائه تجزیه و تحلیل آماری داده ها و ارائه جزئیات برای دسترسی عمیق و آماده سازی داده ها، گزارش های تحلیلی، گرافیک و مدل سازی استفاده خواهد شد. داده های کمی برای تحقق اهداف تحقیق و پاسخ به سؤالات تحقیق از تحلیل توصیفی، تحلیل واریانس یک طرفه و تحلیل رگرسیون استفاده شده است.

(۱)

$$n = \frac{\frac{z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left[\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right]}$$

n ← حجم نمونه

N ← حجم جمعیت آماری

Z ← درصد خطای معیار ضریب اطمینان قابل قبول

p ← نسبتی از جمعیت فاقد صفت معین

q = (1-p) ← نسبتی از جمعیت فاقد صفت معین

d ← درجه اطمینان یا دقت احتمالی مطلوب (۰,۰۱ تا ۰,۰۵)

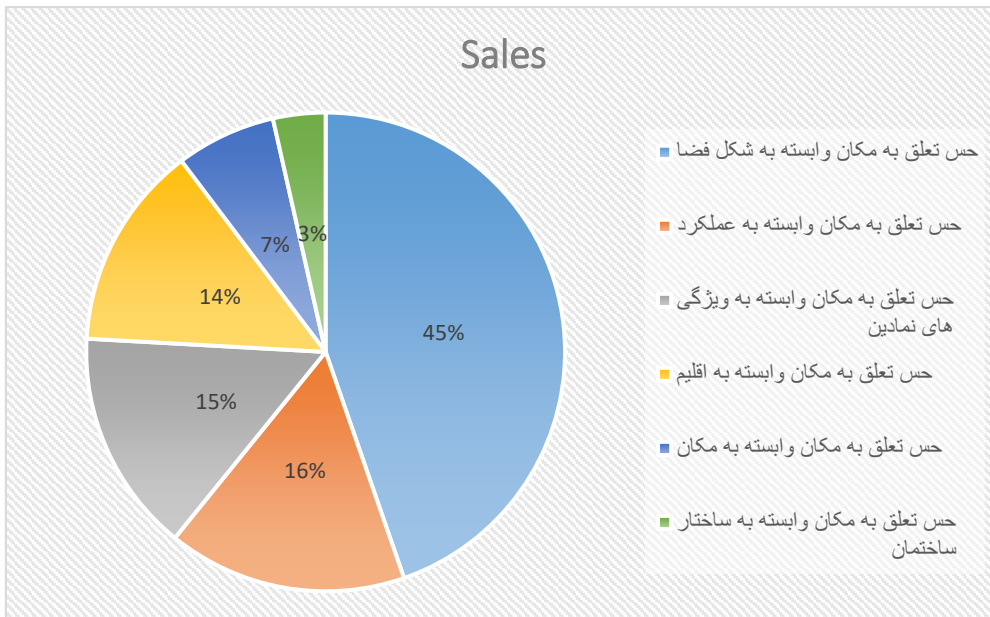
بحث و یافته های تحقیق

این بخش از پژوهش شامل دو بخش می باشد در بخش اول تحلیل مصاحبه و سوالات و در بخش دوم تحلیل پرسشنامه خواهد بود.

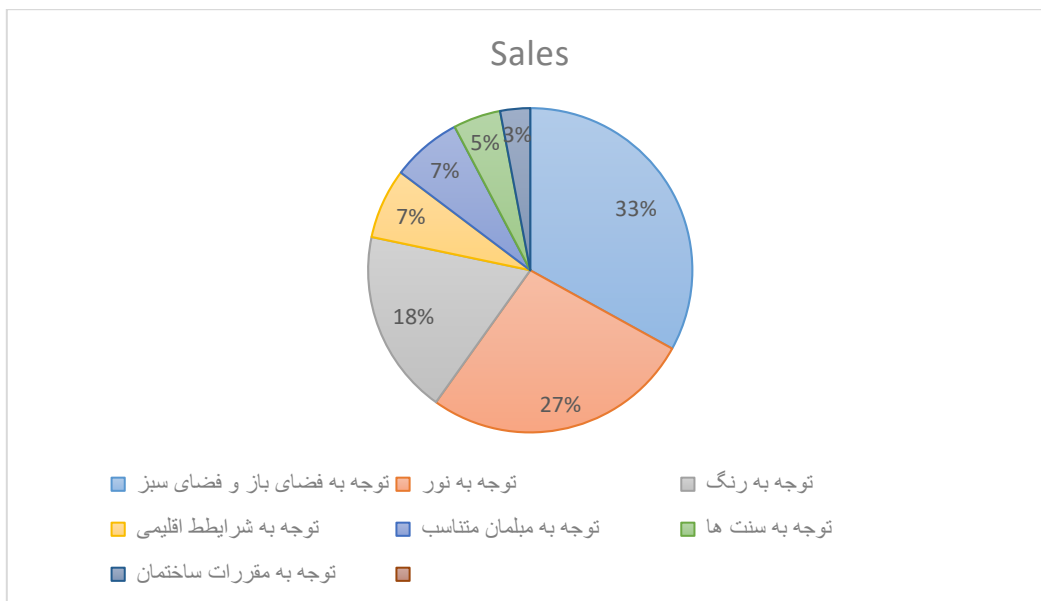
۱- تحلیل مصاحبه ها

از ۳۸ نفر از خبرنگاران (اساتید معماری، کارشناسان و روانشناسان کودک) خواسته شد تا اظهارات مختلفی را در مورد ارکان اصلی حس تعلق به مکان در فضاهای آموزشی کودکان در نظر بگیرند. از تحلیل توصیفی برای دسته بندی این پرسش ها در حوزه فهرست شده استفاده شد و تجزیه و تحلیل توصیفی نتایج زیر را به دست آورد.

- **ریشه های حس تعلق به مکان:** کمتر از نیمی (۴۰,۴٪) از پاسخ دهندگان موافق بودند که حس تعلق به مکان در یک فضا به شکل آن مربوط می شود، در حالی که ۱۴,۶٪ موافق بودند که مربوط به عملکرد، ۱۳,۶٪ به ویژگی های نمادین، ۱۲,۵٪ توجه به اقلیم، ۶,۱٪ در صد به مکان و تنها ۳,۲ درصد از پاسخ دهندگان معتقد بودند که حس تعلق به مکان با ساختار ساختمان مرتبط است. با توجه به نتایج فوق، تمرکز مطالعه بر روی بناها با دیدگاه خبرنگاران در مورد مسائل حس تعلق به مکان در معماری مطابقت دارد.

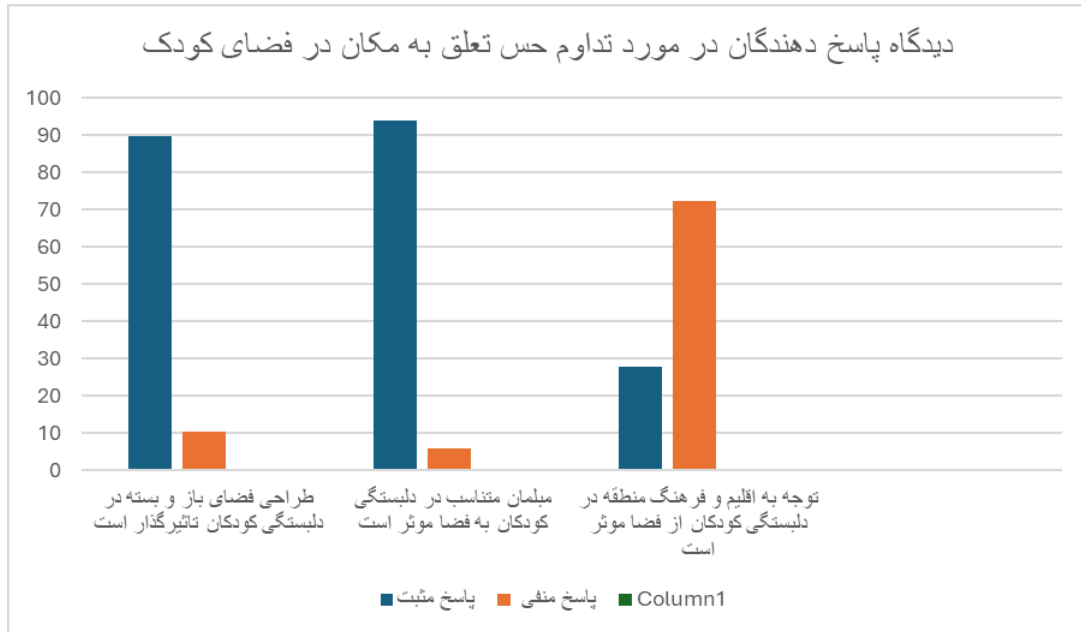

- **عوامل مؤثر بر عوامل کالبدی محیط:** بر اساس ۳۲/۱ درصد از پاسخگویان، فضای باز و فضای سبز مؤثرترین عامل در ساخت حس تعلق به مکان در معماری، نور به میزان ۲۶/۱ درصد، رنگ ۱۷/۹ درصد، شرایط اقلیمی به دنبال آن ۶/۸٪، مبلمان متناسب ۶/۸٪، سنت ها ۴/۶٪، و مقررات ساختمان ۲/۹٪ در هویت‌مندی و حس تعلق به مکان موثر است. این نتایج روشن می‌کند که همه عوامل به طور مثبت در فرآیند حس تعلق به مکان نقش دارند

جدول ۳- دیدگاه پاسخ دهندگان در مورد تداوم حس تعلق به مکان در فضای کودکان

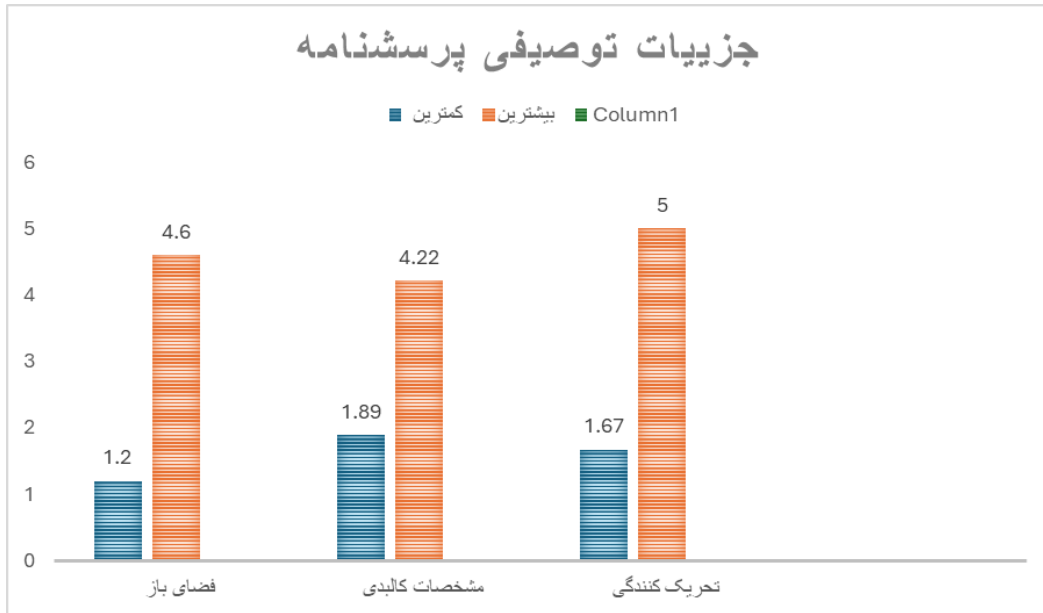
ردیف	سوال	پاسخ مثبت	پاسخ منفی
۱	طراحی فضای باز و بسته در دل‌بستگی کودکان در فضا تاثیرگذار است	۸۹,۷٪	۱۰,۳٪
۲	مبلمان متناسب در دل‌بستگی کودکان به فضا موثر است	۹۴,۱٪	۵,۹٪
۳	توجه به اقلیم و فرهنگ منطقه در دل‌بستگی کودکان از فضا موثر است	۲۷,۸٪	۷۲,۲٪

۲- تحلیل پرسشنامه ها

جدول ۴- جزئیات توصیفی

عوامل پرسشنامه	جامعه آماری	N	ضریب انحراف معیار	کمترین	بیشترین
فضای باز	اساتید معماری	۱۱۵	۰,۴۴۳۵۰	۱,۸۰	۴,۲۰
	روانشناسان محیط	۵۰	۰,۳۸۵۴۷	۲,۴۰	۴,۶۰
	کارشناسان و محققین	۳۵	۰,۴۷۰۰۹	۱,۶۰	۴,۰۰
	مجموع	۲۰۰	۰,۵۶۹۴۰	۱,۲۰	۴,۶۰
مشخصات کالبدی	اساتید معماری	۱۱۵	۰/۳۲۶۶۵	۱,۸۹	۳,۷۸
	روانشناسان محیط	۵۰	۰/۲۳۶۰۷	۲,۵۶	۴,۱۱
	کارشناسان و محققین	۳۵	۰/۳۳۰۳۲	۸۹/۲	۴,۰۰
	مجموع	۲۰۰	۰/۳۶۰۰۹	۱,۸۹	۴,۲۲
تحریک کنندگی	اساتید معماری	۱۱۵	۰/۴۱۴۷۴	۱,۶۳	۳,۸۸
	روانشناسان	۵۰	۰/۴۳۶۰۶	۲,۱۳	۴,۰۰
	کارشناسان و محققین	۳۵	۰/۳۷۴۸۲	۲,۶۳	۴,۲۵
	مجموع	۲۰۰	۰,۵۸۱۵۳	۱,۶۷	۵,۰۰
مجموع		۲۰۰	۰,۴۴۴۸۰	۱,۶۳	۴,۲۵

نتایج آماری توصیفی پارامترهای پرسشنامه نشان داده شد همه ی عوامل در ایجاد فضای مناسب کودک با ایجاد حس تعلق به مکان تاثیرگذار است و از این بین فضای باز رتبه اول و مشخصات کالبدی کمترین تاثیر را دارد. لذا برای ارائه یک دیدگاه کلی از پاسخ دهندگان در مورد حس تعلق به مکان واریانس یک طرفه برای هر یک از موارد پرسشنامه گرفته شد.

جدول ۵- واریانس یک طرفه فضای باز

Sig.	F	متوسط	df	مجموع	
۰,۰۰۰	۲۲/۸۶۷	۶/۴۹۲	۴	۲۵/۹۶۸	بین گروه ها
		۰/۲۸۴	۱۶۸	۷۶/۰۸۸	درون گروه ها
			۲۰۰	۱۰/۰۵۷	مجموع

جدول ۶- واریانس یک طرفه مشخصات کالبدی

Sig.	F	متوسط	df	مجموع	
۰,۰۰۰	۲۰,۹۸۵	۲,۱۰۳	۴	۸,۴۱۲	بین گروه ها
		۰,۱۰۰	۱۶۸	۲۶,۸۵۶	درون گروه ها
			۲۰۰	۳۵,۲۶۸	مجموع

جدول ۷- واریانس یک طرفه برای تحریک کنندگی

Sig.	F	متوسط	df	مجموع	
۰,۰۰۰	۱۴,۶۰۴	۲,۴۰۸	۴	۹,۶۳۱	بین گروه ها
		۰,۱۶۵	۱۶۸	۴۴,۱۸۴	درون گروه ها
			۲۰۰	۵۳,۸۱۵	مجموع

تحلیل عاملی با استفاده از چرخش واریماکس برای ارزیابی روایی گویه ها و خلاصه کردن نوع همبستگی بین عوامل انجام شد. علاوه بر این، تحلیل عاملی برای کاهش داده ها، توسعه مدل نظری پیشنهادی و در نهایت شناسایی عوامل مهم فضای آموزشی کودکان که بر حس تعلق به مکان در مدل پیشنهادی تأثیر می گذارد، استفاده می شود.

جدول ۸- آزمون KMO و بارتلت- فضای باز

۰۶۰۲	نمونه گیری	
۷۲,۳۳۵	Approx. Chi	آزمون کرویت بارتلت
۱۵	Df	
۰,۰۰	Sig.	

جدول ۹- آزمون KMO و بارتلت مشخصا کالبدی

۰۶۰۲	نمونه گیری	
۷۹,۹۵۸	Approx. Chi	آزمون کرویت بارتلت
۲۱	Df	
۰,۰۰	Sig.	

جدول ۱۰- آزمون KMO و بارتلت جزئیات تحریک کنندگی

۰۶۲۵	نمونه گیری	
۳۵۷,۰۹۹	Approx. Chi	آزمون کرویت بارتلت
۱۰۵	Df	
۰,۰۰۰	Sig.	

۳- پاسخ به پرسشهای پژوهش

- چه عواملی در طراحی فیزیکی فضاهای آموزشی مانند نورپردازی، رنگها، چیدمان کلاسها و فضاهای باز برحس تعلق به مکان کودکان تأثیر گذار هستند؟
  - چه راهکارهایی میتوان برای بهبود حس تعلق به مکان در محیطهای آموزشی ارائه داد؟
- فضای باز: نتایج نشان می دهد که فضاهای بازی متنوع و رمز آمیز بودن و تنوع مصالح و طراحی فضای باز و بسته می تواند حس دلبستگی فضای کودک تأثیر دارد .
- تحریک کنندگی : نتایج نشان می دهد که تنوع و تغییر ناگهانی فضا ، طراحی فضای رمز آمیز و استفاده از نور و رنگ در حس دلبستگی کودک تأثیر دارد .
- نتایج نشان می دهد که طراحی فضاهایی که جنبه ی تخیلی دارند و فضاهای متضاد در طراحی فضای کودک در حس دلبستگی کودک و تأثیر گذار است .
- پس از بررسی پیشینه پژوهش ، مصاحبه با خبرگان و تحلیل پرسشنامه های ارائه شده فضاهای باز و بسته و رنگ و نور و استفاده از پوشش گیاهی و بازی های متنوع و استفاده از المان های متنوع سمعی و بصری میتواند سبب افزایش حس تعلق به مکان در کودکان شود .
- نتایج نشان می دهد که رنگ های شاد و طراحی فضاهای بازی متنوع در یک سالن می تواند در خلاقیت و علاقه مندی و حس دلبستگی فضای کودک و خلاقیت کودک تأثیر دارد .

نتیجه گیری و ارائه ی پیشنهادها

مکان پدیده ایست که بوسیله ی انسان معنا پیدا می کند. انسان با زندگی در مکان با آن انس می گیرد و دلبسته می شود. دلبستگی به مکان با کیفیت آن رابطه ی مستقیم دارد و متاثر از نحوه ی طراحی آن است. کودکی یکی از مهم ترین سنین در هر انسان است که ریشه بسیاری از پیشرفت ها در آینده می باشد . ویژگی های شخصیتی یک کودک تحت تأثیر سال های ابتدایی زندگی اش بنیان نهاده می شود ، و بدیهی است که کودکان امروز آینده سازان و اداره کنندگان فردای کشور خواهند بود. در کشورهای پیشرفته روش های آموزشی و محیط های کودکان را در جهت شکوفایی استعداد های بالفطره کودکان تعیین می نمایند. کودکان رشد نیاز به شناخت توانایی ها و نیازهای روحی و جسمی، و پتانسیل های

درونی‌شان دارند. هنر نوعی ابزار است که کودکان با دستیابی به آن با دریچه‌ای تازه از فهم و درک مواجه می‌شوند. همچنین نقش هنر در پرورش استعدادها و توانایی کودکان موثر است.

حس دلبستگی از رشته‌ی روانشناسی و بررسی بین افراد با هم آغاز شد، و دلبستگی انسان به مکان‌های خاص مورد توجه قرار گرفت و جایگاه خود را در رابطه‌ی انسان و مکان پیدا کرده است. دلبستگی انسان به مکان پیوندی عاطفی است و تابع خصوصیات فردی می‌باشد. دلبستگی به مکان دارای اجزای انسان و مکان و فرایند دلبستگی است. مردم به فضاهایی دلبسته می‌شوند که ویژگی‌های کالبدی همچون تراکم و میزان تسهیلات آن پاسخگوی نیازهای زندگی آنان باشد و همین امر باعث شکوفایی کودکان خواهد شد.

حس تعلق به مکان در یک فضا به شکل، عملکرد، ویژگی‌های نمادین و اقلیم آن مربوط می‌شود و عوامل مؤثر بر عوامل کالبدی محیط فضای باز و فضای سبز مؤثرترین عامل در ساخت حس تعلق به مکان در معماری و نور و رنگ بیشترین تاثیر را حس تعلق به مکان نقش دارند.

پیشنهادات

با توجه به یافته‌های تحقیق، پیشنهادات زیر برای طراحی و بهبود محیط‌های آموزشی کودکان با رویکرد تقویت حس تعلق به مکان ارائه می‌شود:

۱. استفاده از رنگ‌های شاد و متنوع: انتخاب رنگ‌های مناسب و شاد در فضاهای آموزشی می‌تواند به افزایش انگیزه، خلاقیت و حس آرامش کودکان کمک کند. ترکیب رنگ‌های روشن و متعادل می‌تواند تأثیر مثبتی بر روحیه و تعاملات اجتماعی کودکان داشته باشد.
  ۲. طراحی فضاهای باز و سبز: ایجاد فضاهای سبز، باغ‌های کوچک، پوشش گیاهی داخلی و فضای باز برای بازی و تعامل با طبیعت، می‌تواند احساس آرامش و امنیت را در کودکان تقویت کند و حس تعلق به محیط را افزایش دهد.
  ۳. ایجاد تنوع در فضاهای بازی: طراحی فضاهای بازی متنوع با سطوح مختلف، ابزارهای بازی گوناگون و ترکیب فضاهای سرپوشیده و باز، می‌تواند باعث ارتباط قوی‌تری بین کودکان و محیط آموزشی شود و احساس مالکیت آن‌ها نسبت به فضا را تقویت کند.
  ۴. استفاده از عناصر بصری و شنیداری جذاب: استفاده از تصاویر دیواری، نقاشی‌های کودکان، نورپردازی مناسب، پخش صداهای آرامش‌بخش مانند صدای طبیعت و استفاده از المان‌های تعاملی، می‌تواند در تقویت حس تعلق به محیط مؤثر باشد.
  ۵. انعطاف‌پذیری در طراحی فضاها: طراحی فضاهای آموزشی باید قابلیت تغییر و انطباق با نیازهای مختلف کودکان را داشته باشد. استفاده از مبلمان متحرک و ماژولار می‌تواند به کودکان امکان دهد تا فضا را متناسب با نیازهای خود تنظیم کنند.
  ۶. بهینه‌سازی نورپردازی طبیعی و مصنوعی: نور طبیعی نقش مهمی در ایجاد حس تعلق و افزایش تمرکز کودکان دارد. ترکیب نور طبیعی و مصنوعی با قابلیت تنظیم میزان روشنایی در طول روز می‌تواند بر راحتی و سلامت روانی کودکان تأثیر مثبتی داشته باشد.
  ۷. افزایش مشارکت کودکان در طراحی محیط: در نظر گرفتن نظرات کودکان در طراحی فضاهای آموزشی و ایجاد فرصت‌هایی برای تعامل مستقیم آن‌ها با محیط، می‌تواند منجر به افزایش حس مالکیت و تعلق آن‌ها به فضاهای آموزشی شود.
  ۸. تقویت تعاملات اجتماعی از طریق طراحی فضاهای مشترک: ایجاد فضاهای مشترک برای کار گروهی، بازی‌های جمعی و تعاملات اجتماعی، می‌تواند باعث افزایش همکاری و ارتباطات مثبت بین کودکان شده و حس تعلق آن‌ها را به محیط افزایش دهد.
  ۹. رعایت اصول ارگونومی در طراحی مبلمان و تجهیزات: استفاده از مبلمان متناسب با ابعاد و نیازهای فیزیکی کودکان می‌تواند راحتی و تعامل مثبت آن‌ها با محیط را افزایش دهد.
  ۱۰. توجه به زمینه فرهنگی و اقلیمی در طراحی فضاها: طراحی فضاهای آموزشی باید با شرایط اقلیمی منطقه سازگار باشد و ویژگی‌های فرهنگی کودکان را در نظر بگیرد تا حس آشنایی و ارتباط بیشتری با محیط ایجاد شود.
- اجرای این پیشنهادات می‌تواند به بهبود کیفیت فضاهای آموزشی کودکان کمک کند و زمینه‌ای مناسب برای رشد، یادگیری و تعاملات اجتماعی آن‌ها فراهم آورد.

قدردانی

با سپاس فراوان از تمامی اساتید، پژوهشگران و کارشناسان محترمی که با ارائه نظرات ارزشمند خود، ما را در انجام این تحقیق یاری کردند. همچنین از معلمان، مربیان و والدینی که با صبوری و دقت، تجربیات خود را در اختیار ما قرار دادند، قدردانی می‌کنیم. سپاس ویژه از تمامی کودکانی که با شور و اشتیاق در این پژوهش شرکت کردند و با نگاه بی‌پیرایه خود، دریچه‌ای نو به روی ما گشودند. همچنین از اعضای خانواده و دوستانی که در طول مسیر تحقیق با حمایت‌های بی‌دریغ خود ما را همراهی کردند، صمیمانه قدردانی می‌کنیم. امیدواریم نتایج این پژوهش بتواند گامی مؤثر در جهت بهبود کیفیت فضاهای آموزشی کودکان و ارتقای حس تعلق آن‌ها به محیط یادگیری باشد.

منابع

- ۱- رحیم لو، بهرام و اسکندری، امید حسین (۱۳۹۴). حس تعلق پذیری کودک به فضا در مهدهای کودک. اولین کنفرانس بین المللی انسان، معماری، عمران، تبریز.
- ۲- صالحیان، ابوالفضل (۱۳۹۵). مقایسه نشانه های ترس در کودکان سنین ۹ تا ۱۲ سال تک سرپرست و عادی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز.
- ۳- فروزنده، علی و مطلبی، قاسم (۱۳۹۲). مفهوم حس تعلق به مکان و عوامل تشکیل دهنده آن. هویت شهر، ۵(۸)، ۲۷-۳۷.
- ۴- کرونر، والتر (۱۳۸۵). معماری برای کودکان (ترجمه احمدخوشنویس و المیرا میررحیمی). تهران: انتشارات گنج هنر.
- ۵- لوشر، ماکس (۱۳۹۳). روانشناسی رنگها (ترجمه ویدا ابی زاده). تهران: درس.
- ۶- مستغنی، علیرضا و اعتمادی، شهرزاد (۱۳۹۲). ایجاد فضای کاشانه در پرورشگاه باتاسی از حس مکان (بررسی موردی: مجتمع خدمات بهزیستی پرورشگاه آمنه تهران). نامه معماری و شهرسازی، ۷(۱۴)، ۹۷-۱۱۵.
- ۷- نوذری، عبدالرحمن (۱۳۹۳). ارائه الگوی بهینه مکانیابی فضای سبز شهری با استفاده از سامانه اطلاعات جغرافیایی (GIS) و مدل (AHP) نمونه موردی: شهرشوشتر. اولین همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه پایدار، تهران.
- 8- Lüscher, M. (2014). The psychology of color (V. Abizadeh, Trans.). Tehran: Darsa.
- 9- Kröner, W. (2006). Architecture for children (A. Khushnuis & A. Mirrahimi, Trans.). Tehran: Ganj Honar Publications.
- 10- Rahimloo, B., & Eskandari, O. H. (2015). The child's sense of belonging to space in kindergartens. In Proceedings of the First International Conference on Human, Architecture, and Civil Engineering. Tabriz.
- 11- Salehian, A. (2016). Comparative study of fear indicators in children aged 9 to 12 years in single-parent and ordinary families (Master's thesis, University of Tabriz).
- 12- Forouzandeh, A., & Matlabi, Q. (2013). The concept of sense of place and its constitutive factors. City Identity, 5(8), 27-37.
- 13- Mostaghni, A., & Etemadi, S. (2013). Creating a homelike environment in an orphanage based on the sense of place (Case study: Ameneh Welfare Services Complex in Tehran). Journal of Architecture and Urban Planning, 7(14), 97-115.